

TOPIC: TRADITIONAL NAVIGATION,

INFORMANT: TANI ELA MOMOLEVU
(M. 54 YEARS)

PLACE OF ORIGIN: YASAWA I RARA
YASAWA.

PLACE OF INTERVIEW: NASIMASIMA

DATE: JUNE 1985

INVESTIGATOR: WILLIE DARI
TR.

-- Au na kerei kemuni toka ga tau, mo ni talanoa taka vei au, na vaka tasosoko e na waqa vaka Viti, e ra dau taurivaka toka o ira na noda qase e na gauna e liu. Na i tovo ni nodra vakatasosoko, ka vakabibi e na nodra dau gole e na bogi, se na nodra gole e na siga. Na nodra kila toka na nodra kabasi, e na vakatasosoko, e na waqa vaka Viti, e rawa beka ni o talanoa taka vei au?

Vinaka, na vakatasosoko e na waqa vakaviti, e sa dua na vakatasosoko e rawa ni kainaki, ni sa bau dua na vakatasosoko dredre, ka dua talega na vakatasosoko e na, au rawa ni kaya ni rawa ni vuravura baleta ni ra na qalo tu ga o ira. Me vaka na noda waqa vaka viti. Ni ra sa vakatasosoko e na bogi, e sa kena i balebale, na vanua e na bi kina na laca ni waqa oqo, e na vanua e na sega ni tiko kina na cama ni waqa ni viti. Ia na kena sa mua yani, me gole yani

ki Lautoka, ke soko e na siga, ka cagi donu toka mai, e sa na sega tale ga ni dede na kena lako tiko. E sa ra na vakamuri ulunivanua ga o ira, e na siga. Baleta ni da biuti Yasawa, se me da laki biuti Tamusua, se o Nacula me vilo wasa yani me gole ki Lautoka, sa rairai votu levu sara tu ga mai na Viti Levu. E sa dau tiko na nodra mada o ira, e dua na ulu ni vanua mai Lautoka, e yacana tiko o Batilavu. Na vanua o ya, e ra dau makataka sara tu ga o ira. E sa qai lako tu yani na kena cicix ni waqa, iz na cici o ya, baleta na waqa ni kua, ke loka mai na ua, e mamada. E lave yani vakamalua, ka sega ni, e so na voravora ni ka o ya, e rawa ni toka ga mai e vica na ka ni ua, ka sega ni da suasua. O e toka i dreke e sega. Ia, na waqa ni Viti, e rawa ni curu basika na ua ko e tubu mai vakalevu. Ia, e sega ni ra luvu kina, baleta ni ra matai sara vakalevu sara e na kena ubi, na waqa levu. E na kena tali vinaka na magimagi, kei na kena vana. Na kena vana, e na tu ga vakadua. Ia, na kena ka ni laca, na ibe, e na veisau tiko. Ni sa laki yaco, me cici tiko o ya, me da kaya mada, me sa lako tiko i Lautoka, e na di na mati, me sa na mamatia sara toka ga cakau, ka sa mani cici cake, ka sega ni rawa ni liwa sara na mata ni cagi, e sa na kena cakacaka, na kena lesu tale, me cici, me qai laki soko taka mai, me ciciva cake sara na vo ni ucu ni cakau, ko e se tiko vakalailai i cake, e na vakayagataka tale mai na muana ka dua. E na mua i liu, ko a mua i muri tiko yani, e na liu tale. E na vei sau ga, na taura na uli, kei na sila ni laca. E na lai tauri tale mai na mua x i liu ka cici tiko. Na veisau ga e va o ya, e na cici tale mai na yasana oqo. E na sega sara ni dede, e na cici ga

vakalailai na yasana oqo, e sa qai tukuna mai e dua na qase, e sa rauta oqo, vakarau. Sa vakarau sara. E so saraga, e ra na qalo tiko, e ra na lako toka i wai, ni sa na yaco na veisau. E na gauna me na lai tamoi kina me lai gole cake, e na tu vakadua o koya, ke mani kaukauwa sara tiko na cagi. E na rawa ni curu tiko yani, e na sega ni dua, e na ruku gax ni veimama ni waqa levu, kei na kena cama, e sa na rairai me na curu toka i kea. E na lako yani me qawi yani ki na muana ka dua. E na cicitaka tale mai na muana ka dua. Ia na kena raba, e sa bau va saraga o ya na kena totolo, ia me qai saga na ucu ni kau o ya, e sa yawa sara, e lako i loma donu. Ia, e sega ni dede sara, sa kele. E va toka o ya na kena totolo, kevaka e cici, me da soko e na bogi, e sa ra na na taketa taka tiko ga na kalokalo, me nodra maka tiko ni soko e na bogi. E sega ni rawa ni ra rere, ka sega tale ga ni rawa ni ra luvu. E sa tu vei ira, na walewale ni nodra cici tiko e na cagi vinaka, se e na cagi kaukauwa. Baleta, ni so vei ira, kemani sa na kaukauwa na nodra cici, kaya mada e na bogi, ka mamatia tu e na di ni mati, e tiko na kena i cakacaka, me rawa ni cici e na di ni mati o ya, me rawa ni kosova me rawa ni yaco yani i kea, vei talia ke mani mamatia sara tu na vanua, e sa tu vei ira na kena i cakacaka. O ya na ka ni vakatasosoko, me baleta na waqa ni Viti. Ia, elako tu ga na kena i nima, e sega soti ni ka, baleta na mua i liu ruarua, e dau ubi vakavinaka sara. E dau qai mai tiko ga na qara e na ka ni vana, ka dau sogo vinaka tale ga e na ka ni magimagi, e tali vakavinaka, ka tu na nodra vei yaya, e caka na kena vata e na loma ni drake, ke so na wai e na tara sara na kani

- dreke mai ra, e na sega ni tara vake mai, ni koto na nodra vatavata ni nodrai yaya, e na loma donu ni waqa tu ni waqa ni Viti. Ia, e sa na dau vinaka sara ga na kena maroroi, e sega ni suasua. O ya na nodra i vakarau ni vakatasosoko e na waqa vaka Viti, na takia.
- Tau, oqo e ka vou sara ga, na nodaru veitalanoa vei au madaga. E na kena soko toka e dua na waqa vakaviti. E vakacava na nodra vakatasosoko ~~na~~ o ira na noda qase, me vakabibi na nodra muria toka na cagi, mani veisau vakasauri na cagi. E ra na muria tu ga na nodra gaunisala ni nodra vakamuinui taka mai na kui ni wai, se, e rawa beka ni o vakamacalataka vei au, na nodra i lakolako na qase, na nodra vakatasosoko tiko, ke mani veisau vakasauri na mata ni cagi? E dau veisau vakasauri na matanicagi, e ra na raica sara e dua na vanua, me ra na sobu kina, ke sa mani veisau vakasauri, ka sa cagi mai na vanua e ra ciciva tiko. E sa kena i balebale o ya vei ira, e sa na raica sara, e dua na yanuyanu, me rawa ni ra laki kele koto kina, me waraki tale na veisau ni cagi. E ra sa dau va tu o ya o ira.
- Daru taura mada na vakatasosoko e na bogi tau. Kaya mada, e dua e qai biuta mai na waqa vakaviti, me vaka niu mai rogoca tu oqo, o kemuni saraga, o nomuni tubutubu, e dua saraga vei ira na dau vakatasosoko. E vakacava na vakatasosoko vei ira na qase, kevaka e ra gole mai e na bogi. Taura mada, kevaka e bogi butobuto sara ga. Na kabasi cava e na tauriwaka o ya, e na nodra gole toka mai o ya?
- Na kalokalo duadua ga, e ra sa dau vakaliuca tu o ira. Ia, kevaka me mani butobuto mai, me vaka na o, se na o ni draki ca, ka sa

mani buwawa na kalokalo. E ra sa na vakanamata o ira, na vanua e mata ni cagi tiko mai, vata kei na ua. Ke ra soko tiko mai, ka sega tiko na kalokalo, e ra sa na kila vinaka sara tikoga o ira, na vanua e ra ciciva tiko mai, ka da kaya mada na Tokalau, na Tokalau, e sa na sabica toka ga mai na ua ni muai liu. Ka mata ni cagi tiko mai, na kena sila ni waqa, e ra sorova tiko mai, e sa na vakalekaleka taki tiko mai, baleta ni cagi rabaraba mai na ka, e ra na sega ni ulia rawa o ira. E sa na soko sara toka ga vaka baba, ka ra sa na mai cici vinaka tu yani na nodra soko, ka ra na raica tiko ga na mua i liu, ni roba tiko mai na ua. E sa ra kila tiko o ira, ni roba tiko na ua na baluni mua i liu ni waqa, kei na kena lekaleka taka na sila ni nodra waqa e ra vakayagataka tiko mai, e ra na kila toka o ya, na maka ga o ya, e sa na ðako vaka dua tu. Kevaka e mani sega ni roba na na balu ni mua i liu, ka sa mani tasoro na nodra sila me sa balavu, e sa na lako caka na ka, e ra sa na vakila. E ra sa na qai saga tale, me gole cake vaka lailai, gole cake, me yacova tale ni lai roba tale na ua na ka, na balu ni mua ni kena cici tiko. E ra sa na qaikila, e sa qai o koya oqo, e sa qai mua donu. Ia, ni sa laki yaco, me ra sa laki voleka i vanua, e ra sa na raica e dua na koro, me vaka e sa waqa tu mai na kena cina, e ra sa na kila sara. Oqori na koro o ka, sa yanuyanuanu o ka oqo, e tok sa na lai vakasigasiga mada e na kena baravi o ya,, e ra sa na saga sara na baravi o ya. E baravi vinaka, e sa lai kele kina. E dau va o ya, na nodra dau soko o ira. Ia, na kedra i waqa, e ra sa na dau vavia rawa yani i vanua. E lako na kana, e sa soko saraga vakatagane. Baleta na uli, e uli

voce, e ra veisau taka ga. Kevaka e kaca o ya, me vaka au tukuna tiko, e sa i vakarau ni soko vatagane. E vuravura taucoko, au vakabauta, ni soko vakatagane, au vakabauta, e tiko, me noda i vakarau ni waqa, kei na kena gacagaca, e sega ni ra me vaka me vako vakadua, e na gauna oqo na vana kei na cava, e sega. Oqo e ra vesu wale toka ga, me baleta na kena veisau, ka toka na kena kau basoga me vesuka na vuni vana, ka dua talega mai na kena ucu ni vana e cake. Baleta, e na vinakati me veisau na ka o ya. E na va toka o ya, e vakatasosoko, tu vakatagane, au vakabauta ni va tu o ya e vuravura. Baleta na gauna oqo, e nawaqa e ra soko tu oqo, e rawa ni kauta tu ga e dua na marama. Ia, o ka oqo, e sega. Ia, o ka oqo, e sa soko vakatagane saraga. E va tu o ya na kena i lakolako ni kevaka, e ra sa na buwawa na kaŋokalo, ka sa na kauti ira na ua, kei na kena mata ni cagi, kei na kena sila, kena lekaleka, kei na kena soba toka ga na mua iliu, na ua.

-- Tau, me vaka o ni talanoataka toka vei au, me baleta na kalokalo. E rawa beka ni o talanoataka vei au, na kalokalo, e tiko ga na kalokalo, e ra dau vakayagataka na noda qase e na gauna e liu, e ra raica kina na nodra kabasi e na bogi?

Io, e tiko ga na kalokalo e ra dau namaka tiko e na bogi. E na veigauna kece, e sa na soko, me baleta na kena mata ni cagi, kei na noda lako i Lautoka, kei na nodra lako ki na Yatu Yasawa, e sa tiko ga na kalokalo e ra makataka mai, ka na Yatu Yasawa, ka tiko na kalokalo, e ra makataka yani me ra lako yani ki Lautoka. O ya, kevaka e ra soko e na bogi.

-- Oqo na kalokalo e tu vakadua ta, se na kalokalo e toso tiko?

Na kalokalo ga e tu vakadua.

-- E tiko e dua na yaca ni kalokaño oqo?

E dua na kalokalo, e ra dau kaya, ni kalokalo e tiko volekata na i Volasiga. O ya, na kalokalo e rau viavia roka vata kei na kalokalo e sa dau kacabote mai na mataka lailai, me sa kida mai na mataka, e dau basika mai e dua na kalokalo, e dau levu toka na matana, ka serau vinaka. E dau va toka o ya, na kalokalo e ra dau vakayagataka o ira.

-- Taura mada, ke mani dua na waqa vakaviti, e qai mani ciri, e na dua na bogi. Mani gole tu yani e na wasa liwa titobu . E ra na vakayagataka talega na kalokalo, me ra vakaqara mai e na dua na yanuyanuu?

E ra na tovolea ga o ira, me sega ni rawa me ra soko e na bogi o ya, me ra sega ni rere, ka ra vakayagataka e dua na i kelekele. Na kelekele vatu ga e ra sa dau vakayagataka, me ra biuta tu e na loma ni wai, me rauta tiko na veimama ni wai, sega ni ra sorova sara me tara na qele. E ra na biuta tiko me veimama ga, me taura tu na kena cici vakaberabera na waqa, me rawa ni ra waraka kina, na kena siga na vanua. Ni sa na siga na vanua, e sa na qai yavi tale na kelekele o ya, ka ra qai saga mai na vanua, e na rawa me ra muataka mai, ni sa siga kei na matanicagi, e ra rawa ni ra kauti ira ki na vanua me gole kina na nodra waqa, kei na veisau. Ke sa veisau na i vanua kei na kena laca, kei na kau basoga o ya, kei na kena vuna e ra, me sa rabo vakavinaka. E ra sa na rabo saraga, me rawa ni ra yaco kina ki vanua. O ya, kevaka e ra ciri e na bogi.

-- Ia, au dau rogoca, ni levu sara ga na i taukei e na gauna e liu, mai vei ira na noda qase e ra dau vakatasosoko. NI ra dau soko sara yani ki Niu Siladi, yaco sara yani ki Valagi. E dja na ka o ni rogoca, e na nodra vakatasosoko tiko yani o ira na noda qase oqo, e tiko beka e so na vakatakilakila, ni sa voleka mai e dua na yanuyanu, se e dua na vanua. Me ra raica, ka digova na lomalagi se na tovo ni cagi, se na i tovo ni ua. Me ra kila ni sa voleka e dua na vanua, se e dua na yanuyanu?

E tiko na vakatakilakila vei ira. E tiko e so na vanua, e tu na kena cakau, ka tu na kena kui kaukauwa, kevaka e tarai ira e na bogi, e ra na kila, ni dua na cakau oqo, e tiko e na dua na ka, e volekata tiko na vanua, se yanuyanu, se e dua ga na vanua levu, o ya kevaka e ra lako tiko e na bogi. Ia, ni ra sa sivita na cakau o ya me ra sa toso, e ra sa na rai tiko ga ki na loma ni wai. Kevaka e ra lako tiko e sa mani lai titobu, e ra lakolako tiko lai mamatia mai, e ra sa na kila saraga o ira, sa i vakarau ni cakau oqo, ni sa dua na vanua mamaca, e sa da volekata. Ni ra raica ga ni sa lai ka, e sa lai nukunuku mai, ka lako tiko, e ra sa na tovolea sara me ra vakaraica tiko, ni sa voleka mai e dua na yanuyanu. O ya na i vakatakilakila, ni ra lako e na bogi, e sa ra kauta mai vei ira, na i vakatakilakila o ya.

-- Na i vakatakilakila, ke ra gole yani e na dua na vanua e yawa, da tukuna mada i valagi. E tiko ga na vakatakilakila, ni sa vaka raitaki, ni sa voleka mai e dua na yanuyanu, ni oti ga, e sa kabu kabu sara tu mai e dua na yanuyanu?

Na i vakatakilakila ga ni ra sa lako tiko, lako tiko, lai bogi,

lai siga, lai bogi, lai siga, e dua na kena vakatakilakila e dau yaco vei ira, sa i koya na manumanu. E so na manumanu, e ra manumanu ga ni loma ni wasawasa, e dau raica tu na ka e ciri. Ka so na manumanu, e ra vakararai qele ni ika tu ga, ka ra sa vaqaqara. E ra kila vinaka tu o ira. Ia, e ra kila tiko o ira na qase, ni o ira na ika oqo, e ra na dau lai moce ga e na vanua mamaca. E ra sa na kila toka, na vanua e ra na mua kina ni sa yakavi, e ra sa kila, ni vanua e ra na gole kina, na vanua o ya, e tiko kina na vanua, e ra vinakata o ira oqo, me ra lai moce kina. E ra sa na kila sara tiko o ira na qase, e dua na vanua e ra sa na mua tiko kina o ira oqo, na vanua tale ga o ya, e da sa na mua tiko kina. Mani dede vakalailai, e ra sa basika tale mai e so tale na qele ni manumanu, e sega ni koya vata, e ra sa kunea tiko o ira o ya. Ni sa laukene e so na manumanu lelevu, e ra sa kila sara o ira, na manumanu oqo, e ra sa manumanu ni vanua lelevu. E sa i vakatakilakila oqo, ni ra lako tiko mai, e na vanua, e da sa na volekata tiko e dua na vanua, e ra lako tiko mai kina, o ira na manumanu e ra sa babasika tiko mai oqo. Taura mada, e na gauna oqo, e sega ni rawa ni ra basika mai na manumanu, e na veimama kei Yasawa kei Lautoka. E ra na qai basika ga mai na manumanu, ni da sa voleka yani ki Lautoka. Baleta ni da sa voleka yani ki Lautoka o ya, e so na nuku, e so na cakau, e ra dau lai vakacegu kina, ka ra ro kina o ira na manumanu. Ni da qai yacovi ira yani, e da sa raica sara tu ga ni sa voleka mai o Lautoka, o ya e na siga. E va tu o ya na i vakatakilakila, ni sa voleka mai e dua na vanua ni o ira na manumanu e ra sa voleka mai.

-- Ia, e vakacava na i tovo ni ua, se na tovo ni cagi?

E ra rawa ni ra sa raica ga na vanua, e ra sa na qai saga me ra lako kina, me sa lako na laca, e sa ra qai vakayagataka na ua, kei na mata ni cagi. Se e namuaimuri, me sisi vinaka kina na vanua e ra lako kina, e ra sa qai vakayagataka na ua kei na ~~aga~~ cagi.

-- I tau, e dua na ka o ni tukuna toka vei au, ni sebera na katokatonioqo. E na vica na siga sa oti, ni o ira na qase e ke, e ra kila vinaka, na cagi cava e liwa toka. E na nodra kila toka, na kena sabica toka na ua, na baba ni nodra waqa. E rawa beka ni o vaka matatataka vei au, me rawa ni ra rogoca o ira na noda lalai na i talanoa oqo, me bal~~e~~ta na kena i vakamacala?

Na veisau ni matanicagi, ni ra sa cici tiko, me ra cicitaka tiko na matanicagi na Tokalau, e ra vakarautaka tiko ni ra goleva toka na Tokalau, na cama ni waqa, e na toka e na yasana i mawi. Ia, na laca, e na toka e na yasana i matau. Ia, na gauna e ra sa na lako tiko kina, e sa na roba tiko na waqa levu mai liu na ua, ni Tokalau, kana katu rua tiko beka na bal~~e~~vu ni sila, ka ra sorova tiko yani, ni sa cici toka. Ia, ni ra sa lako tiko o ya, ra lako tiko o ya, e sa na tauri ira tiko na cagi, kei na ua. Ka ra soko tiko, ke mani tubu mai e dua na loaloa, tau na uca, kavei sau na mata ni cagi, o na vakila ni sa na sega ni toso na waqa, e sa na vaka e yavala na laca, ka sega ni roba yani, me vaka na kena a cakava tiko mai. E ra sa na kila sara, e sa veisau na mata ni cagi. E sa veisau na matanicagi oqo, e da sa na veisautaka na i cicici ni waqa, e ra sa vakayagataka tale, na mua ni waqa, ka a muaimuri tiko mai, me sa mai mua i liu. Ia, sa ra cici sara yani

mai o ya, sa na veisau na mua ni waqa, me sa na golevi kina e dua na yanuyanu, me ra laki cegu kina, me rawa tale ni veisau na mata ni cagi, me rawa ni kautā ira tale, e na vanua e ra lako tiko kina.

-- Me vaka o ni tukuna toka oqo tau, ka mani tau na uca, me vaka na draki ca. Ya, o ira na qase, e ra kena dau sara toka o ira, tukuna mada e na bogi. Ke ra mani soko toka e na bogi butobuto. E ra na kila vakacava ni sa voleka mai e dua na draki ca. E tiko beka e duana vakatakilakila, me baleta beka na i tovo ni cagi, se na i tovo, ni kena sabica toka mai na baba ni waqa na ua?

E tiko na i vakatakilakila ni draki ca vei ira. Kevaka e ra sa soko tiko, me se sega ni cabe mai na vula, e ra kila o ira, ni draki vinaka e lako tiko. Ia, ke ra sa mani soko tiko, ka mani cabe mai na vula, e ra sa na kila, na draki ca, e na vakarau oqo.

-- Ke cabe na vula?

Ke cabe na vula, baleta o ya, ni cabe na vula, e na tau ga na kena uca, ka vakatokai tiko me 'wai ni mata ni vula', o ya na gauna e toka mai kina na vula. E ra sa kila, o ya na draki ca lailai ga. Ia, ni ra sa soko tiko, me ra sa lai yacova mai na vanua oya, e ra na kila sara, oqo e draki ca lekaleka sara oqo. Baleta na uca o ya e 'wai ni mata ni vula'. Da na soko tiko oqo, e da na tovolea, me da cici toka ga vakamalua. Me laki mataka ga, e da na qai lai soko tiko e na siga. E va o ya na nodra vakayagataka, ke e draki ca. Kei na nodra kila na draki ca, e ra sa na kila ga o ira, na cabe mai ni vula, e da dua mai na kena uca, kevaka e draki ca lailai. Ia na draki ca, ga na draki ni ka o ya, e na

kilai vinaka na kena vula, ko e dau basika mai kina na cagilaba.

-- E ra sa kila tikoga?

E ra sa kila tikoga o ira.

-- E sa dua na ka na nodra vuku na qase, ratu tau?

Ia.

-- Tau, ni sebera ga ni tini na nodra veitalanoa me baleta na vakatasosoko, e ra dau taurivaka tu o ira na noda qase e na gauna e liu. E levu sara ga vei keda e na gauna ni kua, na nodravuku na noda qase. Au kerea ke dua tale beka na ka o ni via vakaraitaka, me baleti ira na gone e ra na tubu mai muri, ka ra na rogoca tiko na i talanoa oqo, kevaka e dua na ka o ni via tukuna, e sa rairai kena gauna oqo?

Io, au via vakabibi taka ga, me baleta na vakatasosoko e na gauna e liu, e vakatasosoko dredre, ka vakatasosoko tagane. Ka vakatasosoko, e na i vakarau ni nodra soko, e na gauna oqo, keirau veitalanoa tiko kei na dua na qase ni vuli tagane mai Lautoka. E qai tukuna vei au, ni so na nodra vakatakiakila sara ga na qase, e vakayagataki tiko e na gauna oqo. Ia, koya gona, ni sa lako tiko na veisau ni kua, e so na vakatakilakila me da kakua ni guilecava, e sa i koya na i vakatakilakila, e na nodra soko e na bogi, me vaka e sa vakamacalataki oti o ya, kei na gauna ni draki ca, e na bogi, ni da soko tiko. Me da kila vinaka tiko na i taba tamata e da sa soko tiko e na waqa ni vavalagi e na gauna oqo. O au, na noqu dau soko tiko, e nawaqa oqo, e tiko sara ga vei au na i vakarau ni soko, kau dau vakayagataka vakalevu. Niu dau soko mai Yasawa ki Lautoka, au vakayagataka sara tu ga na kalokabo,

kau vakayagataka sara tale ga na ulu ni vanua. Au vakayagataka na ua, kevaka e lako mai na draki ca e na bogi. Au vakayagataka tale ga, ke cagi leca. Au lako e na dua na yanuyanu, meu laki vakaruru kina. Sa i koya o ya, na ka e ra vakamuraia tiko na qase, au vakamuraia tale ga o au, ko e bula balavu tiko kina na waqa ogo, kau sega ni dua na gauna, meu sotava kina na lewa, kei ira na noqu pasidia. E kena i balebale o ya, niu vakamuraia tiko na nodra i vakarau ni soko, na qase. Au sega ni vakayagataka na kabasi, ia au kila na i vakayagataki ni kabasi. Au sega ni vakayagataka na mape, ia au kilana kena vakayagataki na mape. Ia, e vakabula vakalevu, ka vinaka tu kina na noqu soko e na gauna ogo, niu vakayagataka tiko, na i vakatakilakila, ni nodra i vakarau ni soko na qase taumada. Au sa via tataunaka kina e na gauna ogo, e rawa ni na vukei keda vakalevu, kevaka e da na vulica na i vakarau ni soko nodra na qase, e na gauna e liu. E sa kena levu ga o ya.

SA OTI.